

ONTDEK CULTUR

IN

INCLUSIEF

FIETS-, KANO- &

WANDELROUTES

MIDDEN-GRONINGEN

Erfgoed | Musea | Theater | Muziek | Kunst

LEES, DOE, ONTDEK EN GENIET!

Midden-Groningen: het groenblauwe hart van de provincie en buitenspeelplaats van Groningen. Een andere wereld op steenworp afstand van de stad. Een plek waar je cultuur en natuur beleeft als nergens anders, en waar je eindeloos op avontuur kan. Met alle ruimte voor jezelf.

In dit magazine maak je kennis met cultuur in Midden-Groningen. Statige borgen, draaiende molens met stoere molenaars, musea van fanatieke verzamelaars; ze liggen vlak om de hoek. Klaar om hun verborgen schoonheid prijs te geven. Maar ook historische lintdorpen, kleine knusse weggetjes en moderne architectuur.

Bovendien vind je hierin volop routes waarmee je Midden-Groningen al wandelend, fietsend of varend kunt ontdekken. Treed in de voetsporen van excentrieke Bekende Groningers, vaar met de kano door de Veenkoloniën, ontdek hoe het er hier vroeger uit zag én hoe mooi het hier nu nog steeds is.

Geniet met volle teugen van cultuur én natuur!

www.ontdekmiddengroningen.nl

facebook.com/OntdekMiddenGroningen

www.visitgroningen.nl/midden-groningen

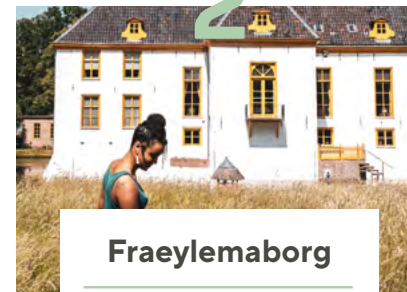

INHOUD

ONTDEK

CULTUUR IN

2

Fraeylemaborg

- > Downton Abbey op het Groninger land **p.2**
- > De flamboyante borgheer **p.6**
- > **FIETSEN**: Op pad met Piccardt **p.7**
- > **WANDELEN**: Aan loop mit K. ter Laan **p.10**

13

Musea & Galleries

- > Musea **p.14**
- > **WANDELEN**: Van Faber naar de sluis **p.20**
- > Pop-up Doe Museum **p.22**
- > Atelier Lydia Jonkman **p.23**
- > Rondje Midden-Groningen **p.24**
- > **CULTUURKAART** **p.26**
- > Terrasjeskaart **p.29**

31

Historisch Erfgoed

- > Kerken **p.32**
- > Borg Welgelegen **p.35**
- > **FIETSEN**: Langs de mooiste kerken **p.36**
- > **VAREN**: Door de Veenkoloniën **p.38**
- > Beschermde dorpsgezichten **p.40**
- > Molens **p.41**
- > **WANDELEN**: Ommetje Windlust **p.44**
- > **FIETSEN**: Ode aan de molen **p.46**

49

Je passie

- > Theaters **p.50**
- > Kultureiland Damsterplas **p.51**

DOWNTON ABBEY OP HET GRONINGER LAND

Wie over de drempel van de Fraeylemaborg stapt, belandt in de vervlogen levens van adellijke families, dienstmeisjes en butlers. Net als in de Britse serie Downton Abbey waren de borgbewoners tot ver in de 20e eeuw chique jonkvrouwen en -heren die gekleed en bediend werden. Delen van dit kasteeltje, in Groningen borg genoemd, stammen uit de 13e eeuw. In de eeuwen daarna hebben hier welgestelde en invloedrijke Groninger families gewoond en hun sporen achtergelaten. En dat is te zien aan de buitenkant van de borg, maar ook aan het rijke en historische interieur dat al die jaren zoveel mogelijk is behouden. Alsof de laatste bewoonster, jonkvrouw Louise Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren, pas gisteren de deur achter zich dichttrok in plaats van vijftig jaar geleden. Maar ze zou zich vandaag de dag hier prima thuis voelen, net als de generaties adellijken en patriciërs die haar voorgingen.

"ER IS HIER ALTIJD
WEL WAT TE DOEN"

Van de groene naar de gele naar de rode kamer

De hele borg is open voor publiek, van de keuken in de kelder tot de linnenzolder. Al rondwalend zie je kamers in alle kleuren, en met allerlei functies. Bibliotheek, eetkamer of de ‘daagse’ kamer, ze hebben allemaal hun eigen charme. „Geweldig dat we nu allemaal kunnen zien hoe de deftige families hier woonden,” vertelt Co van Rooijen, voormalig voorzitter van de Fraeylema-Koetsentocht. „De borg is niet meer bewoond, maar het is hier wel heel levendig dankzij alle bezoekers en mooie activiteiten. Kunstmarkten, voorjaarsfairs, historische veldslagen die worden nagespeeld. Er is hier altijd wel wat te doen. En ook dat maakt de Fraeylemborg voor mij de mooiste plek van Midden-Groningen”, vertelt hij trots.

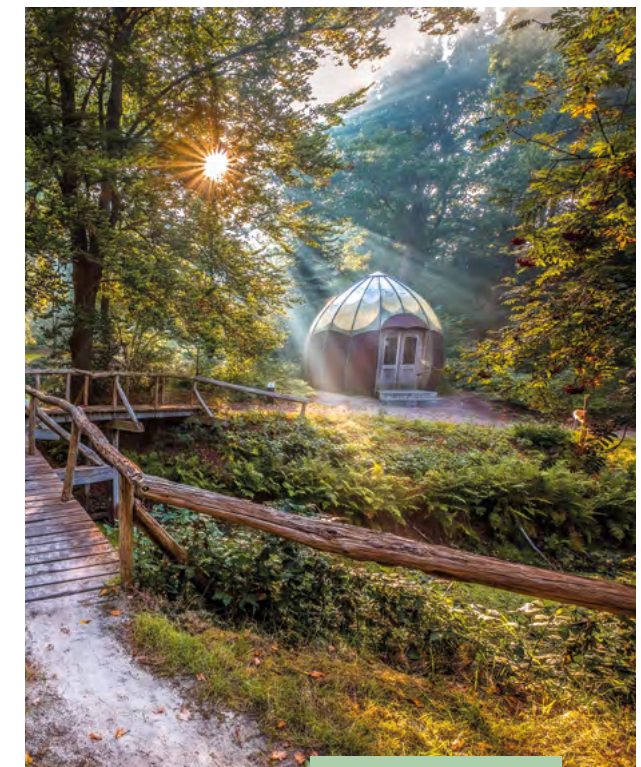
Op zoek naar de follies

Heb je de Beukenoot al gevonden? Of de bus? Of het gebouwtje van stro? Verspreid over het landgoed vind je onverwachte verrassingen in de vorm van zogenoemde ‘follies’. Dat zijn excentrieke bouwsels die je vaker bij chique, historische Engelse buitenverblijven ziet. Het leuke is dat je er gewoon in kunt. Het sprookjesachtig landgoed rondom de Fraeylemborg werd in de 18e eeuw ontworpen met de tuinen van het Franse Versailles als inspiratiebron. Later veranderde dit in een Engelse landschapstuin. Het Slochterbos achter de borg is een prachtig natuurgebied waar elk seizoen haar eigen kleuren, geuren en geluiden heeft. In het voorjaar vind je er de zeldzame stinzenplanten en in het najaar een scala aan verschillende soorten paddenstoelen. Op de historische landerijen vind je naast de borg ook een restaurant en een expositieruimte. Een bezoekje aan de statige borg en het landgoed is leuk voor elke leeftijd. Zo is er voor kinderen een spannende speurtocht, en in de zomer een Blotevoetenpad.

— Landgoed Fraeylemborg, Hoofdweg 30, 9621 AL Slochteren

LANDGOED FRAEYLEMABORG

FOLLY SLOCHTERBOS

DE FLAMBOYANTE BORGHEER

Als borgheer van de Fraeylemaborg en de verdwenen borgen Klein Martijn en De Ruthen was Henric Piccardt alom aanwezig in Slochteren en omgeving. Zijn levensloop is op zijn minst avontuurlijk te noemen.

Rebelse predikantszoon, kamerheer van de Zonnekoning en borgheer van Midden-Groningen

Hoe komt de zoon van een Groninger protestantse predikant in het 17e-eeuwse Versailles terecht als kamerheer van Louis XIV, beter bekend als de Zonnekoning? Henric Piccardt is zonder twijfel een van de meest excentrieke Bekende Groningers uit de geschiedenis. Via een studie Rechten en Filosofie in Groningen promoveerde hij cum laude in het Franse Orléans. Dan begint het echte avontuur voor de intelligente en muzikale Groninger.

Jaloerse koning

Hij besluit zijn geld te verdienen als straatmuzikant in Parijs en wordt daar ontdekt door iemand van het Franse hof. Verkled als piraat zingt hij, terwijl hij zichzelf op de harp begeleidt. Zijn ster is rijzende en hij treedt op voor alle 'rich en famous' uit zijn tijd. De Zonnekoning is op hem gesteld en Piccardt brengt het tot kamerheer aan het hof, een eervolle functie. Maar zijn affaire met een maîtresse van de koning komt uit en maakt een einde aan zijn Franse avontuur. Vluchtend voor de jaloerse Franse koning keert hij terug naar de Nederlanden. Daar verdenken de stadsregenten hem van spionage voor de Fransen en belandt hij achter de tralies.

HENRIC PICCARDT

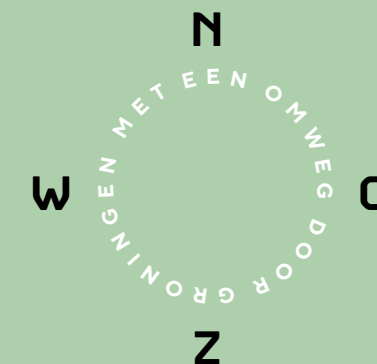
Syndicus van de Ommelanden

Na zijn vrijlating, er was geen bewijs voor zijn spionageactiviteiten, maakt hij opnieuw carrière: dit keer in de lokale politiek. In 1674 wordt hij syndicus (politiek leider) van de Ommelanden. In 1680 trouwt hij met zijn geliefde Anna Elisabeth Rengers, dochter van vriend Osebrandt Rengers, met wie hij destijds samen gevangen zat.

Verbouwing Fraeylemaborg

Piccardt is tevens goed bevriend met stadhouder Willem III. In 1691 leent Piccardt een flink bedrag van Willem III om de Fraeylemaborg te kunnen kopen van zijn zwager Osebrandt Rengers, en te verbouwen tot het prachtige paleisje dat het vandaag de dag nog is. Naar het voorbeeld van Versailles laat Piccardt een park aanleggen in Franse stijl, met daarin het beeld van de godin Flora. De borg wordt gebruikt als ontvangstverblijf voor gasten en als jachthuis. De borg Klein Martijn in Harkstede is de woonplaats van Henric en Anna.

Tip: In het najaar van 2022 komt theatergezelschap 'De mensen rondom Piccardt' met een voorstelling over het verraad van Osebrandt Rengers. Houd onze website in de gaten voor meer informatie.

25KM

NR IN ROUTE.NL: 3201840

OP PAD MET PICCARDT

Je ziet hem terug in portretten, straatnamen en rouwborden. Borgheer Henric Piccardt is ook nu nog, 500 jaar na dato, alomtegenwoordig in de omgeving van Slochteren. De route 'Op pad met Piccardt' voert langs de plekken waar hij woonde, werkte en begraven ligt.

Grotendeels volgt de route de fietsknooppunten, maar op een paar punten wijkt het af:

- Sla bij molen De Ruiten rechtsaf tot aan knooppunt 99 in Woudbloem. Sla daar linksaf de Woudbloemlaan op.
- Ga na 1,4 km. rechtsaf de Rijpmaweg op naar knooppunt 41, en daarna naar knooppunt 40 in Harkstede. Ga hier rechtsaf tot aan de kerk.
- Ga terug naar knooppunt 40 via de Dorpshuisweg en de Vijverlaan.

PICCARDT-ROUTE

1

Piccardt was de borgheer van de Fraeylemaborg in Slochteren van 1690 tot zijn overlijden in 1712. De portretten van hem en zijn vrouw Anna Elisabeth Rengers hangen in de borg.

2

Osebrandt Rengers gaf in 1659 opdracht tot het graven van het Slochterdiep voor de afvoer van turf. Voorheen heette dit dan ook het Rengersdiep.

3

De Fraeylemamolen aan de Groenedijk hoorde destijds bij het bezit van de Fraeylemaborg.

4

Bij de Kooilaan in Woudbloem was de eendenkooi van de borg, waar wilde eenden werden gevangen voor de maaltijd. Henric heeft er vast eens smakelijk van gegeten samen met goede vriend Willem III. De Fraeylemaborg werd door Piccardt namelijk gebruikt als ontvangstverblijf voor gasten en als jachthuis. Volgens overlevering heeft stadhouder Willem III de borg regelmatig bezocht.

5

Tussen 1692 en 1700 liet Piccardt uit eigen middelen deze nieuwe kerk bouwen, met een eigen grafkelder: zo konden hij en zijn geliefde Anna hier in Harkstede begraven worden. Het werd een hoge kerk 'ter meerdere glorie van God', maar niet in de laatste plaats ook ter ere van Henric en Anna zelf. Boven de ingang zie je links het wapen van Piccardt (de adelaarspoot) en rechts dat van Rengers (drie rozen en een dwarsbalk). Lang genieten van hun kerk konden ze niet: in 1704 stierf Anna, en in 1712 stierf Piccardt zelf. Hij werd naast zijn vrouw bijgezet in de grafkelder van de kerk van Harkstede.

6

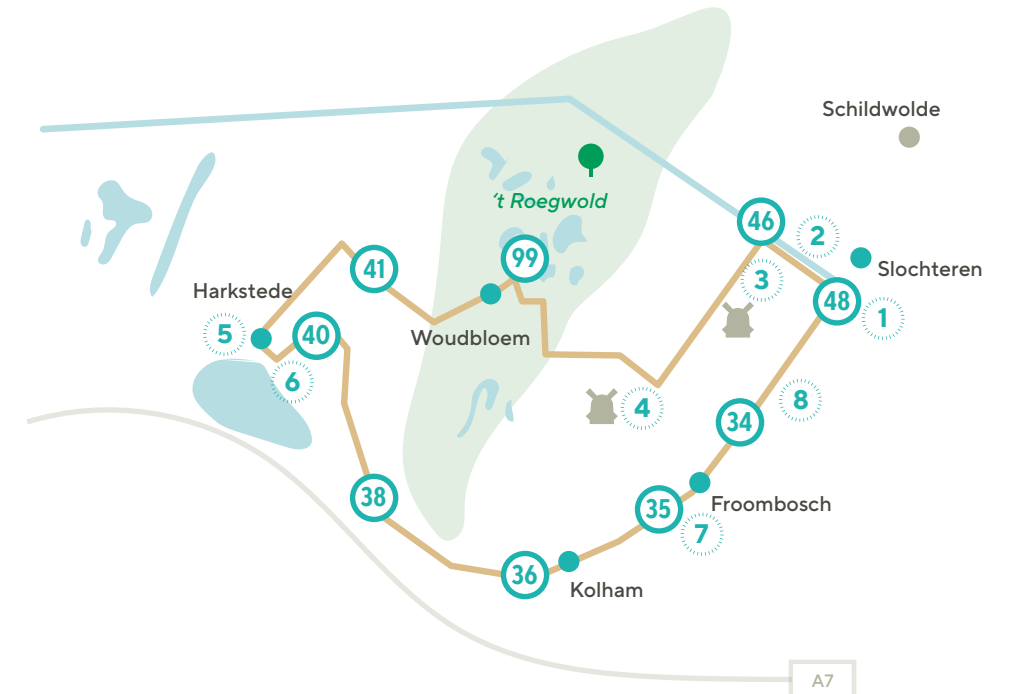
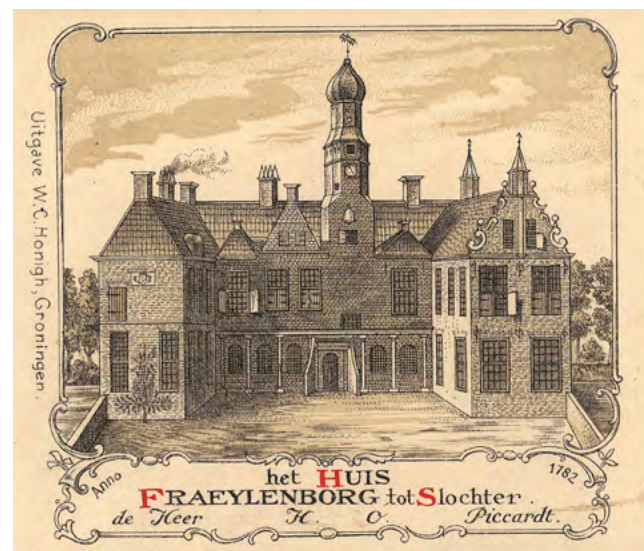
In Harkstede is een straat vernoemd naar de vroegere borg Klein Martijn, waar Piccardt borgheer van was vanaf 1680. Dit was de woonplaats van Henric en Anna. De borg, oudtijds Clijn Martijn geschreven, zou zijn afgeleid van 'inclinis sancto Martino', oftewel 'gewijd aan Sint Martinus'. Even verderop zie je de Piccardtstraat.

7

Piccardt bezat ook de borg De Ruthen (ook Ruten of Ruiten genoemd) even buiten Froombosch, die hij had geërfd van zijn zwager. Zowel Rengers als Piccardt noemden zichzelf 'heer van de Ruthen'. De borg zelf bestaat niet meer, maar de naastgelegen boerderij aan de Ruitenweg 43 in Froombosch nog wel: de Ruitenborg. Restanten van de dikke muren van de borg zijn teruggevonden in de boerderij.

8

Na hun overlijden werden de rouwborden van Henric en Anna in de kerk van Slochteren gehangen. Deze zijn hier nu nog steeds te zien. De kerk van Slochteren is ook de plek waar Piccardt's vriend Osebrandt Rengers in het huwelijk stapte met de moeder van Anna.

Van 29 april t/m 2 oktober 2022 zie je in het kader van de landelijke herdenking van het Rampjaar 1672 in het Koetshuis van de Fraeylemaborg de tentoonstelling 'Rengers en Piccardt in 1672'. Beiden werden in 1672 direct na het Ontzet gevangen genomen en door de Stadsregenten beschuldigd van verraad.

Tip: In de zomer van 2022 neemt historicus en presentator Beno Hofman je mee op reis langs de Piccardt route en vertelt je alles over deze excentrieke en historische figuur. Kijk voor meer informatie op www.ontdekmiddengroningen.nl.

STARTPUNT

Fraeylemaborg, Hoofdweg 30 Slochteren

PAUZETIPS

Restaurant De Boerderij (op landgoed Fraeylemaborg), Pannenkoekschip De Volharding (haventje Slochteren), Cosis Ons Hertenkamp (Harkstede).

BRONNEN

Klein Martijn - uit 'Oude luister van het Groninger land' Beno's Stad, uitzending 26-05-2005 https://nl.wikipedia.org/wiki/Henric_Piccardt
De Ommelander borgen en steenhuizen van Formsma e.a. Historisch Archief Midden-Groningen.

AAN LOOP MIT K. TER LAAN

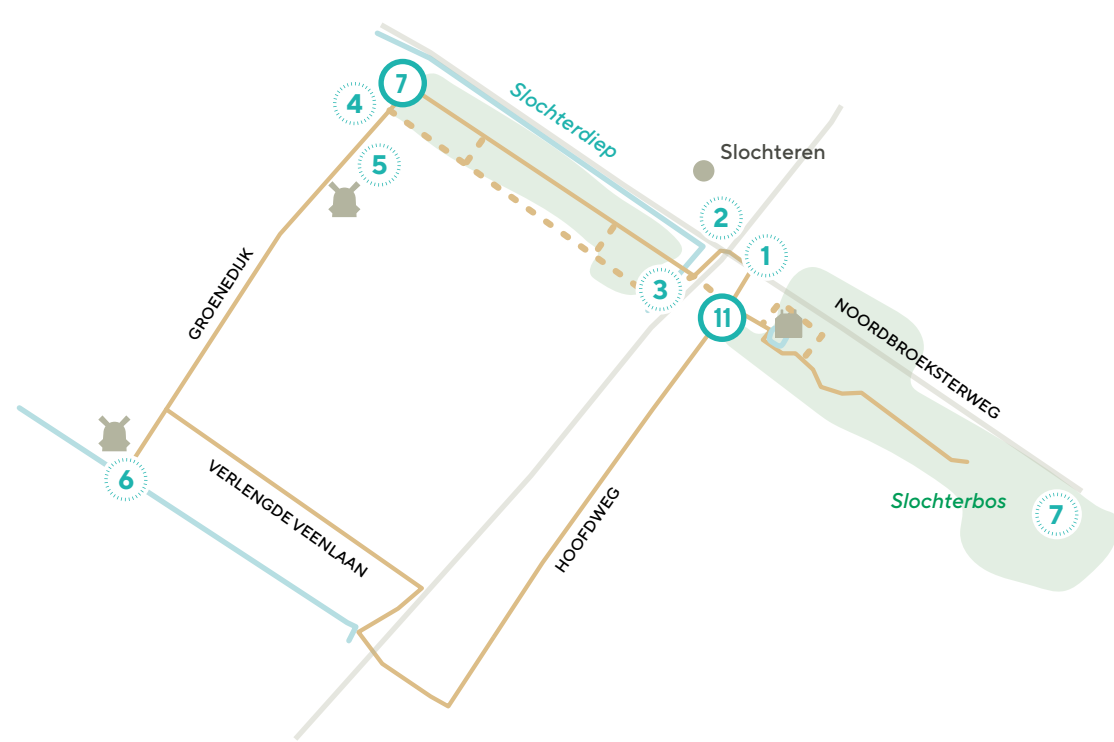
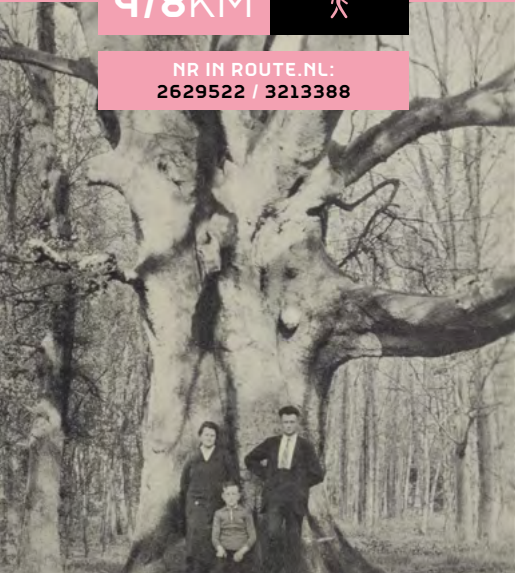
4/8KM

NR IN ROUTE.NL:
2629522 / 3213388

Liefhebbers van het Gronings pakken hem er regelmatig bij: de K. ter Laan, oftewel het vuistdikke 'Nieuw Groninger Woordenboek'. Op 8 juli 1871 werd Kornelis ter Laan in Slochteren geboren. Deze 'oer Groninger' was onderwijzer, schrijver en politicus met een groot hart voor de Groningse taal en folklore. Ontdek Midden-Groningen heeft samen met Olaf Vos (Centrum Groninger Taal & Cultuur) een wandelroute door Slochteren gemaakt langs plekken die een rol speelden in zijn leven.

Scan de QR code of kijk op ontdekmiddengroningen.nl/kterlaan om de filmpjes te bekijken die bij de route horen. Hierin vertelt Olaf Vos (in het Gronings!) bij elke plek iets over Ter Laan.

- 1 De route start bij het monument dat in 1951 ter ere van K. ter Laan werd opgericht. Hij werd benoemd tot ereburger van Slochteren vanwege zijn verdiensten voor de Groninger taal, cultuur en folklore.
- 2 Het Hoge Huis (Hoofdweg 20), ook wel 't Reghthuis genoemd, was in de tijd van Ter Laan in gebruik als gemeentehuis.
- 3 Bij het haventje speelt zich de legende af van 'Snouk en snik'. Ter Laan schreef hierover in het boek 'Humor in Grunnegerlaand' (zie filmpje).
- 4 Wandel door het bos naar de Groenedijk waar Ter Laan opgroeide. Hij schreef hierover het boek 'Hoezen van Gruintiek'.
- 5 De Fraylemamolen werd vroeger wel Meneersmeulen genoemd, naar de borgheer. Je kunt vanaf hier terug wandelen, of doorlopen naar zijn geboorteplek.
- 6 Molen van de Groote Polder. Hier stond het geboortehuis van K. ter Laan. Hier leerde de kleine Knelis het leven van de boeren en de fabrieksarbeiders kennen. Vanaf hier kun je via de Verlengde Veenweg weer naar Slochteren lopen.
- 7 Achter in het park van de Fraeylemaborg stond vlakbij het standbeeld van Flora de Dikke Boom, oftewel: de Kinderboom. Ter Laan schrijft hierover: 'Dei dikke boom ien t Slochterbos, Het r honderden joaren stoan, Aan elk kiend wer vrouger verteld, Doar komen lutje potjes vandoan'. Er staat nu een jonge vervanger.

Met dank aan Stenenmuseum Slochteren, Centrum Groninger Taal en Cultuur, Boelo Bats, Otto Knottnerus

STARTPUNT
Monument K. ter Laan hoek Hoofdweg / Noordbroeksterweg

PAUZETIPS
Restaurant De Boerderij, Gasterij De Driesprong, Pannenkoekenschip Volharding, Grill-Restaurant De Stenen Boog Slochteren

ONTDEK MUSEA & GALERIES

Musea voor liefhebbers, die zijn er volop in Midden-Groningen. Vaak zijn ze opgericht door verzamelaars, bijvoorbeeld het Brandweermuseum en het Schaatsmuseum. Je vindt er enthousiaste vrijwilligers, zoals de buschauffeurs bij het Busmuseum en de smid bij de Historische Scheepswerf. Ze vertellen je graag over hun passie. Ook in de meeste galeriën tref je de kunstenaar zelf. Op de kaart in het midden van dit boekje staan ze allemaal.

VOOR MEER INFO KIJK OP
WWW.ONTDEKMIDDENGRONINGEN.NL

NATIONAAL BUS MUSEUM

BUSSEN VAN WELEER

In vroeger tijden nam je niet gewoon de bus, nee, je ging 'mit Gado noar stad' of met een van die andere busmaatschappijen zoals de ESA en de DAM. In het Nationaal Bus Museum in Hoogezand kun je er tientallen bekijken: de bussen van weleer.

„Vroeger had ieder dorp of gemeente een eigen busmaatschappij,” vertelt directeur Rob Bezema. „Met die bus gingen mensen naar school, naar hun werk, of ze zagen er hun eerste liefde. Als je dan hier in zo'n oude bus stapt komen al die herinneringen weer terug.” Behalve voor een hoop nostalgie zorgt het museum ook voor opwinding onder fanatieke busliefhebbers vanuit de hele wereld. „Die komen hier kijken naar een speciale motor, een bepaald stuur of een versnellingsbak en maken dan driftig aantekeningen.” In het museum staan niet

alleen bussen, maar ook heel veel uniformen, chauffeurspetten, stempels, miniatuurexemplaren, alles wat maar met bussen te maken heeft. In een simulator ben je even zelf de buschauffeur.

Rijdend erfgoed

Enthousiaste vrijwilligers zorgen voor de rondleidingen, maar besturen ook de bussen. Er is zelfs een cabrio oldtimer! „We hebben tien bussen in de verhuur, dat is ons rijdend erfgoed. Grote kans dus dat je ons ergens tegenkomt!”
— *Nationaal Bus Museum, Produktieweg 13, 9601 MA Hoogezand*

“STAP IN EEN OUDE BUS EN REIS DOOR DE TIJD!”

GAAN ALS DE BRANDWEER

Voor velen is het een kinderroom: werken bij de brandweer. Die droom kun je voor eventjes waarmaken in het Brandweermuseum in Sappemeer.

Marc Bakker, vrijwilliger en oprichter van het museum, is een fanatieke verzamelaar en liefhebber van alles wat met de brandweer te maken heeft. „We hebben zeventien brandweertwagens, tien motorspuiten en een paar handpompen. Het oudste materiaal komt uit de 19e eeuw.” In het museum kun je alle wagens, kleding, helmen en een telefooncentrale van dichtbij bekijken. De meeste wagens rijden nog steeds. „Alle brandweertwagens komen uit het Noorden, dus ze hebben echt hier in de buurt gereden. En we restaureren ze zo dat de meeste het weer goed doen.”

Zelf blussen

Laska en Sofie van Rheeden uit Hoogezand kenden het Brandweermuseum al van een schoolreis en een kinderfeestje. Maar zelf met een brandweerhelm op in de brandweertwagens zitten, dat is wel heel bijzonder. „De helm is heel erg groot en ik heb ook een heel groot pak aangehad, heel erg leuk,” vertelt Sofie. Haar tweelingzus vond het brandje blussen het leukste: „Met een soort grote spuitbus mochten we met schuim een echt vuur blussen.” Ook een keertje blussen? Dat kan bij een kinderfeestje of tijdens speciale openingsdagen, zoals de Kinderbrandweerdagen in de zomer.
— *Brandweermuseum, Kleinemeesterstraat 158, 9611 JJ Sappemeer*

BRANDWEERMUSEUM

NOORD-NEDERLANDS TREIN & TRAM MUSEUM

TREINEN KUKEN IN HET STATION

Of je nu houdt van 'echte' treinen of juist van de kleine modeltreintjes, de liefhebber kan in het Noord-Nederlands Trein & Tram Museum zijn hart ophalen. En het mooie is: het museum is gevestigd in een oud station!

In het Noord-Nederlands Trein & Tram Museum kun je zelf ontdekken hoe het is om conducteur of treinbestuurder te zijn. „Er is een hele leuke speurtocht, en een trainsimulator,” vertelt Amber Penning. „Je bent dan zelf de bestuurder en door het scherm lijkt het alsof je echt rijdt.”

Ties en Wieteke Bos vinden de modeltreinen het mooiste. „Je kunt ze zelf aan en uitzetten en er is een hele wereld nagebouwd in het klein.” Het museum is gevestigd in het stationsgebouw van Zuidbroek, een monumentaal Waterstaatstation 3e klasse uit 1865. Hier is van alles te vinden over de geschiedenis van de spoorwegen, van conducteurspetten en een complete wachtkamer tot treinkaartjes en oude stempels.
— *Noord-Nederlands Trein & Tram Museum, Stationsstraat 5, 9636 BA Zuidbroek*

TROSSEN LOS OP DE HISTORISCHE SCHEEPSWERF

Ben je geïnteresseerd in scheepvaart of scheepsbouw, houd je van oude machines of ben je gewoonweg dol op alles van vroeger? Dan is de Historische Scheepswerf Wolthuis een aanrader. Hier is namelijk helemaal niets veranderd in de afgelopen decennia.

„De werf is genoemd naar de laatste eigenaren, de familie Wolthuis. Zij kochten de werf in 1922,” vertelt Johan Kielman, secretaris van de stichting die de scheepswerf beheert. „De werf staat hier al sinds 1690.” De Historische Scheepswerf Wolthuis is een van de laatste werven in Nederland waar bijna alles nog is zoals het begin 1900 ook was. De smidse is er nog en de meeste machines die er staan zijn meer dan honderd jaar oud. „En alles werkt nog!”

Kijken bij de smid

De vrijwilligers van de werf demonstreren hun ambacht regelmatig. Gerrit Klinkhamer is één van de smeden. „Mijn vader was smid, mijn grootvader was smid, ik ben met die hamer en dat vuur opgegroeid. Iedere dinsdag kun je me hier aan het werk zien. Ik kom zelf niet uit de scheepsbouw, maar het is hartstikke leuk om te doen. Iedere dag hoor ik van de andere vrijwilligers spannende verhalen over hoe het vroeger was op de werf.” Op de werf kun je de originele machines bekijken, en er is een expositie over de geschiedenis van de scheepsbouw in Hoogezand-Sappemeer.

— *Historische Scheepswerf Wolthuis, Noorderstraat 308, 9611 AT Hoogezand*

HISTORISCHE SCHEEPSWERF WOLTHUIS

STENENMUSEUM

PREHISTORISCHE ZWERFSTENEN VAN HET GRONINGER LAND

Het was een bijzondere erfenis, de enorme collectie Scandinavische zwerfstenen en vuurstenen werktuigen die Paul en Martha Thijssen kregen. Ze maakten er een museum van.

„Mijn schoonvader woonde op een boerderij in Slochteren en was een verwoed verzamelaar van stenen,” vertelt Paul Thijssen. „Als er geploegd was liep hij turend naar de grond over het land. Zag hij een kluit of bobbel dan schopte hij er tegenaan en regelmatig kwam zo een grote steen tevoorschijn. Eerst gooide hij ze op een bult, maar na verloop van tijd haalde hij de klei er toch maar eens af. Hij begon zich in de stenen te verdiepen en kwam erachter dat het zwerfstenen uit Scandinavië waren. Toen begon het verzamelen echt.,

Gidsgesteenten

Alles bij elkaar omvat de collectie zo’n duizend stenen en voorwerpen. Paul Thijssen: „In de geologie heb je zoiets als gidsgesteenten. Dat zijn de tweehonderdtwintig belangrijkste soorten stenen waarvan de herkomst precies bekend is. Van die gidsgesteenten hebben wij er tweehonderdtien en wat mij betreft zijn dat allemaal topstukken!” In het museum kun je stenen bekijken, maar ook gebruiksvoorwerpen zoals pijlpunten. Het museum is op afspraak geopend.

— *Stenenmuseum, Padje 1, 9621 TG Slochteren*

VAN HISTORISCHE HOUTJES TOT KLAPSCHAATS

Honderden schaatsen, van houtjes tot zwanenschaatsen of schaatsen van bekende schaatsers, zijn te zien in het Groninger Schaatsmuseum.

Schaatsverzamelaar Alex Kampinga begon met het verzamelen van ‘scheuvels’ omdat hij een ontspannende hobby zocht. „Nu heb ik schaatsen van over de hele wereld, waarvan sommige al eeuwenoud.” De eerste schaatsen, ook wel glissen genoemd, werden gemaakt van een glad been van een koe of paard. Vanaf de 15e eeuw kwam er ook ijzer aan te pas. Het gewone ‘houtje’ uit begin

van de vorige eeuw is favoriet bij Kampinga. „Het hout op zich is al mooi en ik houd van het ambachtelijke. De smid smeedde het ijzer, de stelmaker leverde het hout en de zadelmaker maakte het riempje. Die samenwerking zie je terug in een schaats.”

In het museum zie je naast schaatsen ook medailles, prachtige oude reclameposters voor schaatsen en nostalgische schoolplaten.

— *Groninger Schaatsmuseum, Noorderstraat 274, 9611 AS Sappemeer*

DE OORLOG DICHTERBIJ

In Museum ‘40-’45 in Kolham vind je boeken, brieven, documenten, emailen borden, kranten, onderdelen van voertuigen, militaire tenues, munitie, schilderijen, stafkaarten en schaalmodellen van oorlogsschepen.

Als twaalfjarige krijgt Chris Scholtens pamfletten die in 1939 zijn uitgestrooid boven Oost-Groningen. Ze vormen het begin van een verzameling die inmiddels honderden items over de Tweede Wereldoorlog bevat, van groot tot klein. „Ik verzamel alles wat met de oorlog in dit gebied te maken heeft. Dat kunnen heel bijzondere dingen zijn zoals de propeller van het vliegtuig dat is neergestort bij Harkstede. Of een bomscherf

MUSEUM '40-'45

van de bom die op een watertoren in Slochteren viel. Maar ook hele alledaagse dingen zoals een melkbusje van de mannen die hier schuttersputjes moesten graven. Mensen weten wel dingen over de oorlog, maar het blijft vaak bij algemene kennis. Door de spullen en de verhalen die erbij horen merken ze dat de oorlog zich ook heel dichtbij heeft afgespeeld en dat maakt indruk.”

— *Museum '40-'45, W.A.Scholtenlaan 5, 9615 TG Kolham*

VAN FABER NAAR DE SLUIS

Hoe zag het er vroeger uit in Hoogezand en Martenshoek? Waar haalde je je boodschappen, waar merden schepen aan en waar werd gewerkt? Het oude deel van Hoogezand en Martenshoek kent een levendige geschiedenis vol scheepvaart en scheepsbouw. Hoogezand is ontstaan als veenkolonie langs het in de 20e eeuw gedempte oude Winschoterdiep, dat liep langs de huidige Meint Veningastraat en de Hoofdstraat. De gebouwen langs deze route lagen dus oorspronkelijk aan het water. In samenwerking met de Groninger Archieven ontwikkelde het Historisch Archief Midden-Groningen een wandeling langs het historische lint van Hoogezand en Martenshoek.

3,5KM

NR IN ROUTE.NL: 3211648

- 1 Hotel-Restaurant Faber (Meint Veningastraat 123) is een begrip en kent een roerige geschiedenis van rechthuis tot posthuis, gemeentehuis, theater, hotel en restaurant.
- 2 Voormalig post- en telegraafkantoor uit 1898 (Meint Veningastraat 117)
- 3 Herberg De Gouden Koe (Meint Veningastraat 59) is een van de oudste panden in dit deel van Hoogezand en nu een bloemenwinkel.
- 4 In 'Ons huis' (Meint Veningastraat 27) was een vereniging gevestigd met als doel 'de werkende volksklasse door middel van cursussen en cultuur te verheffen'.

- 5 De Sluiskade heette vroeger: de Drukke buurt. Terwijl schepen voor de sluis moesten wachten deden de schippersvrouwen hun boodschappen bij de kruidenier, bakker en slager. Zo ontstond hier een levendige detailhandel, en kwamen er meerdere kroegjes.
- 6 Aan de Sluiskade 13-27 staat het voormalig fabriekscomplex van ijzergieterij De Muinck Keizer. Hier werd als eerste in Nederland gietstaal gemaakt. Later werd het een kanonnenfabriek en een machinefabriek.
- 7 Bodewes van de scheepswerven is een bekende naam in Hoogezand. De scheepswerf hield kantoor aan de Werfkade 24.
- 8 Waar nu bakker Meijer zit, zat vroeger bakker Meint Veninga (Meint Veningastraat 90). Hij was de verzetsman waarnaar deze straat is vernoemd.
- 9 Karton en Hoogezand horen bij elkaar. Hier aan de Meint Veningastraat 114 opende in 1869 strokartonfabriek Hooites-Beukema haar deuren.

De route is tevens te volgen via de app Spacetime Layers. Hier staan nog veel meer omschrijvingen van historische panden in.

STARTPUNTEN

Hotel Faber (Meint Veningastraat 123, Hoogezand) of de Sluiskade.

PAUZETIPS

Hotel-Restaurant Faber (ma-vr), Fleurshop Bloemen (Sluiskade 40), Coraxe Eeterij (dagbestedingsrestaurant, Meint Veningastraat 10).

FOTO'S

Historisch Archief Midden-Groningen

MET KWASTEN EN BLOKJES

Een ideaal zomervakantie uitje: het Pop-up Doe Museum in Kielzog in Hoogezand. De theaterzaal van Kielzog staat de hele zomer in het teken van bouwen, kunst en dingen doen. Lekker schilderen, bouwen met lego of een van de kunstworkshops volgen. Bouw een meesterwerk of pak je Picassomomentje met een kwast in het Doe Museum!

Bezoekster Marissa is enthousiast: „Ik vond het schilderen het leukst, de schilderijen mochten mee naar huis en zitten nu in mijn tekenmap. Ik vond het ook erg leuk om alle bouwwerken van Lego te bekijken, ik heb er een heleboel op de foto gezet. Heel knap hoe mensen dat maken. Ik vond de krokodil met zijn bek open het mooist!”
— *Pop-up Doe Museum, Gorecht-Oost 157, 9603 AE Hoogezand*

POP-UP DOE MUSEUM

MUSEUM LAMMERT BOERMA

In een soort hedendaags Rubens-Rembrandt huis toont de Groninger kunstenaar Lammert Boerma zijn bijzondere meesterwerken. Boerma is autodidact en gebruikt een schildertechniek uit de 17e eeuw met een onderlaag van tempera waarover hij met olieverf gelaagdheid aanbrengt. Zijn vaak grote schilderijen vormen een mengeling van realistisch-surrealistisch en symbolische tendensen. Naast schilderijen herbergt het museum ook beelden, foto's, tekeningen en een collectie oldtimer-bromfietsen uit de jaren '50 en '60, alles uitgesteld in de dertien vertrekken die elk zijn voorzien van een eigen kleur en stijl
— *Museum Lammert Boerma, Borgercompagniestergweg 44-46, 9632 TD Borgercompagnie*

GALERIE BEELDENKUNST

Beelden uit een ruwe, grillige steen maken is de grootste passie van Tetdy Stol. In de steen zit vaak al een vorm verscholen die met raspen, beitelen en polijsten tevoorschijn komt. Naast beeldhouwen houdt Stol zich bezig met schilderen, keramiek, mozaïek en grafiek. Geïnspireerd door de natuur, een verhaal of zomaar een stuk bruikbaar materiaal ontstaan er gevarieerde werken in haar atelier. Op vrijdagmiddagen kun je op afspraak aan je eigen schilderij werken.
— *Galerie Beeldenkunst, Kleinemeesterstraat 153, 9611 JD Sappemeer*

KUNSTTE LEEN

Thuis genieten van kunst? De collectie van ARTOS - Kunstuitleen Slochteren bevat ruim achthonderd kunstwerken in verschillende stijlen en allerlei technieken: beelden, etsen, fotografie, keramiek, olieverven, sieraden en tekeningen. Er zijn ook regelmatig expositie in het gebouw.
— *Kunstuitleen ARTOS, Hoofdweg 1-11, 9621 AA Slochteren*

ATELIER LYDIA JONKMAN

CREATIEVE UITLAATKLEP

KLEURRIJKE SCHILDERKUNST

„Mensen vinden het leuk, leerzaam en ontspannend. Even een creatieve middag voor jezelf!” Bij de workshops van kunstenaress Lydia Jonkman leer je de fijne kneepjes van het schildersvak. Ze staat bekend om haar vrolijke, kleurrijke schilderijen van het mooie Groninger land, dieren en bloemen. Regelmatig geeft ze inspirerende teken- en schilderlessen in haar atelier in Siddeburen, voor zowel kinderen als volwassenen. Plezier staat hierbij voorop. „Voor wie wil dat er eens iemand meekijkt, of gewoon zin heeft om iets leuks te maken en met je handen bezig te zijn.”
— *Atelier Lydia Jonkman, Koningsakkers 31, 9628 EG Siddeburen*

RONDJE MIDDEN GRONINGEN

Elk tweede weekend van de maand, op zaterdag en zondag van april t/m oktober, kun je cultuur ontdekken in Midden-Groningen. Bewonder de mooiste kerkjes, zie een kunstenaar aan het werk of beklim een molen - het kan allemaal.

Houtstylist Albert Jan Rouwkema is één van de deelnemers. "Dat dit kan met hout!" is een veel gehoorde reactie bij zijn werk. Rouwkema maakt intrigerende beelden en objecten van hout, het materiaal waar hij zich het beste in kan uitdrukken. Hij bewerkt hout met de draaibank, of combineert het met glas of metaal. Soms laat hij het juist ongepolijst en blijft de ruwe

oorspronkelijke vorm zichtbaar. Zijn materiaal komt uit de nabije omgeving. "Als een boom in de buurt wordt omgezaagd of iemand breekt een hardhouten trap uit zijn huis, bedenk ik er een artistieke toepassing voor. Ook gevonden hout verwerk ik tot kunst, zoals donkere balken die eeuwenlang onder de grond hebben gelegen, of een kunstzinnig gevormde wortel."

Maak ieder tweede weekend van de maand je eigen rondje langs musea, galeries of erfgoed. Kijk voor de volledige lijst van deelnemers op de website www.ontdekmiddengroningen.nl.

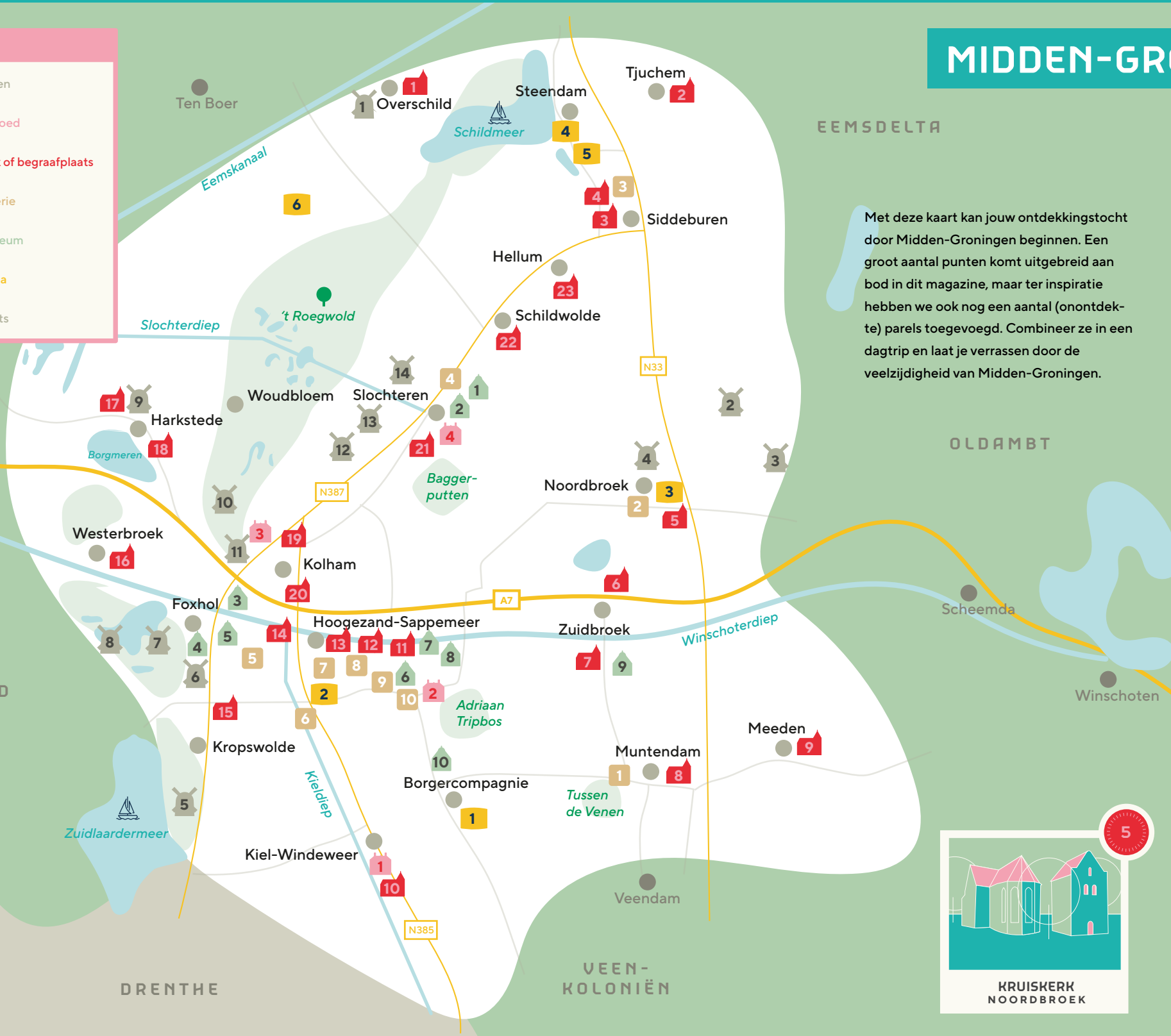
ALBERT JAN ROUWKEMA

MIDDEN-GRONINGEN

LEGENDA

- Molen
- Erfgoed
- Kerk of begraafplaats
- Galerie
- Museum
- Podia
- Plaats

EEMSDelta

OLDAMBT

STAD

DRENTH

VEEN-KOLONIËN

Met deze kaart kan jouw ontdekkingsstocht door Midden-Groningen beginnen. Een groot aantal punten komt uitgebreid aan bod in dit magazine, maar ter inspiratie hebben we ook nog een aantal (onontdekte) parels toegevoegd. Combineer ze in een dagtrip en laat je verrassen door de veelzijdigheid van Midden-Groningen.

10

FRAEYLEMABORG SLOCHTEREN

10

KNUPPELPAD 'T ROEGWOLD

10

DE AMSHOFF KIEL-WINDEVEER

5

KRUISKERK NOORDBROEK

17

MUSEALE GRAFKERK HARKSTEDE

Musea

1. Stenemuseum
2. Landgoed Fraeylemaborg
3. Museum '40-'45
4. Museum voor Handwerktuigen
5. Nationaal Bus Museum
6. Brandweermuseum
7. Hoogezand-Sappemeer
8. Groninger Schaatsmuseum
9. Historische Scheepswerf Wolthuis
10. Noord-Nederlands Trein & Tram Museum

Galeries

1. Galerie en beeldentuin Keramische vormgeving Loes Koster
2. Galerie Het Wapen van Noordbroek
3. Schildersatelier Lydia Jonkman
4. Artos - Kunstuitleen Slochteren
5. Galerie Aparterie Maria Clobus
6. Atelier De Draai
7. Kunstschilder Reinder Bleeker
8. Art Studio BAMbeeldend
9. Galerie Beeldenkunst
10. Galerie De Smederij

Podia

1. Met Meer Cultuur / Cultuurwerkplaats BC47
2. Kielzog
3. MFC Noordsuythoeve
4. Kaap Steendam
5. Kultuureiland Damsterplas
6. Hoog Hammen

Kerken & begraafplaatsen

1. Dorpskerk Overschild
2. Hervormde kapel Tjuchem
3. Protestantse kerk Siddeburen
4. Hervormde kerk Siddeburen
5. Kruiskerk Noordbroek
6. Joodse begraafplaats Zuidbroek
7. Petruskerk Zuidbroek

8. Hervormde kerk Muntendam
9. Dorpskerk Meeden
10. De Amshoff Kiel-Windeweer
11. Koepelkerk Sappemeer
12. Sint Willibrorduskerk Sappemeer
13. Ontmoetingskerk Sappemeer
14. Damkerk Hoogezand
15. Parochie- of dorpskerk Kropswolde
16. Kerk Westerbroek
17. Museale grafkerk Harkstede
18. Kerkhof Scharmer
19. Julianakerk Kolham
20. Joodse begraafplaats Kolham
21. Protestantse kerk Slochteren
22. Juffertoren & Protestantse kerk
23. Walfriduskerk

Molens

1. Molen Windlust
2. De Noordermolen
3. Westerse Molen
4. Molen De Noordstar
5. Poldermolen Kikkoman
6. Molen De Hoop - Mulder Pot
7. Poldermolen Koetze Tibbe in de Kropswolderbuitenpolder, Kropswolde
8. Amerikaanse windmotor & poldermolen De Putter in de Westerbroekstermaderpolder, Foxhol
9. Stel's Meulen
10. Molen van de Smitspolder aan de Scharmer Ae westzijde, Kolham
11. Molen De Entreprise
12. Molen De Ruiten en Bakkers Meulentje
13. Molen van de Groote Polder
14. Fraeylemamolens

Erfgoed

1. Kiel-Windeweer, beschermd dorpsgezicht
2. Borg Welgelegen
3. Voormalig stationsgebouw Woltjerspoor
4. Slochteren, beschermd dorpsgezicht

HET TERRAS OP!

Midden-Groningen heeft twee grote meren om op te varen, prachtige dorpen waar je onder de bomen fietst, de beste natuurgebieden om vogels te spotten en cultuur te over. De ideale plek om te onthaasten! Fietsend, wandelend of varend langs de routes die je in dit magazine vindt zijn er volop plekken waar je kunt pauzeren op het terras met een lekker kopje koffie, een ijsje of een uitgebreide maaltijd met streekproducten. Op onze digitale Terrasjeskaart vind je ze allemaal.

ONTDEK HISTORISCH ERFGOED

Een borg, een molen of een oude kerk. Het lijkt zo vanzelfsprekend dat ze er zijn, maar er gaat een lange geschiedenis van bewoning of gebruik, soms verval en restauratie aan vooraf. Er is gelukkig veel behouden gebleven in Midden-Groningen. Op de fiets kun je de mooiste kerken ontdekken, of van de ene molen naar de ander toeren. Wandel je liever, ga dan voor Ommetje Windlust. Kiel-Windeweer is een beschermd dorpsgezicht. Stap in de kano en vaar door het best behouden gebleven veenkoloniale lintdorp van Groningen.

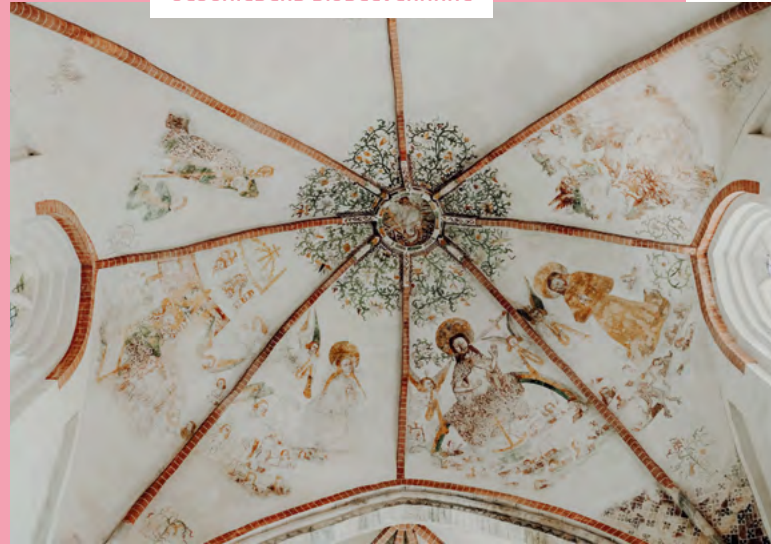
VOOR MEER INFO KIJK OP
WWW.ONTDEKMIDDENGRONINGEN.NL

NAAR BOVEN KUKEN MET EEN ROLLATOR

De 14e-eeuwse kruiskerk in Noordbroek is van buiten een imponerend bouwwerk. Binnen valt er een hoop te ontdekken, vooral als je naar boven kijkt.

„De schilderijen op de muren en de gewelven zijn erg de moeite waard,“ vindt bezoeker Birthe Lugtenborg. „Het plafond is helemaal bijzonder, het complete Bijbelverhaal is daar terug te vinden. En ik meende zelfs een draak te zien.“ Krijg je last van een stijve nek? Gebruik dan de rollator met spiegel erop gemonteerd. Zo kun je toch het plafond bekijken.

GESCHILDERD BIJBELVERHAAL

KERK NOORDBROEK

Overnachten in de kerk

Stel je voor dat die beschilderde gewelven je uitzicht zijn als je wakker wordt. Het kan! Via Heilige Nachten kun je een overnachting boeken in de kerk van Noordbroek. Door het transparante dak van de koepel mis je niks van het uitzicht, maar lig je toch comfortabel.

Wereldberoemd orgel

Naast het gebouw is ook het orgel bijzonder. „Niet iedereen weet dit maar het orgel van de kerk in Noordbroek is wereldberoemd,“ vertelt organist Peter Westerbrink. „Speciaal voor dit orgel komen Amerikanen, Canadezen, Italianen en mensen uit Hongkong hiernaartoe. Het is gebouwd door Arp Schnitger, een orgelbouwer die in alle boekjes staat als een van de beste van de wereld.“
— Noordersingel 1, 9635 TW Noordbroek

KOEPELKERK

De achtkantige Koepelkerk is de eerste speciaal voor preken gebouwde kerk in de provincie Groningen. Opdrachtgever was de stad Groningen, die in de 17e eeuw in de veengebieden rond Sappemeer turf liet winnen. Van heinde en verre kwamen mensen naar Sappemeer, want hier was werk. Van deze mensen werd verwacht dat ze iedere week naar de kerk gingen, daarom kreeg stadsbouwmeester Coenraed Roelfs in 1653 opdracht tot het bouwen van deze achtkantige kerk met een koperen koepeldak. De kerk wordt tegenwoordig gebruikt voor concerten en voorstellingen.
— Noorderstraat 169, 9611 AD Sappemeer

KOEPELKERK SAPPEMEER

WALFRIDUSKERK

Een van de oudste kerken in de provincie Groningen staat in Hellum en dateert van eind 11e eeuw. De kerk heeft muren met een speklagenstructuur. Deze structuur is ontstaan door bij de verbouwing tufsteen van het oorspronkelijke romaanse gebouw te combineren met baksteen. De aangebouwde toren is in 1872 gebouwd als vervanging van de losstaande toren uit de 15e eeuw. In de kerk staat het oudste wapenbord van Frans Rengers uit 1568, het oudste van de provincie Groningen. In de kerk worden regelmatig concerten gehouden.
— Hoofdweg 33, 9627 PA Hellum

DE AMSHOFF

In 1755 laat de stad Groningen een kerk bouwen, zodat de sterk gegroeide bevolking langs het Kieldiep in eigen dorp kan kerken. Op de windvaan staat het Groninger stadswapen, als verwijzing naar de stichter. Sinds 2001 is het gebouw in gebruik als restaurant, erfgoedlogies en populaire trouwlocatie.
— Pieter Venemakade 93-95, 9605 PL Kiel-Windeweer

PETRUSKERK

De romanogotische Petruskerk van Zuidbroek is gebouwd aan het einde van de 13e eeuw. Het is een imposante kruiskerk met een losstaande toren. Opvallend in het interieur zijn de achtribbige koepelgewelven. Het grote orgel in classicistische stijl geldt als de laatste belangrijke vertegenwoordiger van de 18e-eeuwse Groninger orgelbouw.
— Torenstraat 6, 9636 CR Zuidbroek

DE AMSHOFF

DORPSKERK

Midden in Meeden staat de dorpskerk uit de 15e eeuw met een houten tongewelf. Het orgel werd gemaakt door Albertus Anthoni Hinsz, een van de bekendste orgelbouwers uit de 18e eeuw. Het behoort nu tot de belangrijkste historische orgels van Noordwest-Europa.
— Kerkstraat 12, 9651 BA Meeden

JUFFERTOREN EN PROTESTANTSE KERK

Al in 1224 wordt de Juffertoren genoemd. Een bijzondere sage speelt rond het ontstaan van de spitse, smalle en hoogoplopende toren. Het verhaal gaat dat drie zusters hun dagen vulden met feesten, tot ze de leegte van hun bestaan inzagen. Om hun rijkdom goed te benutten en als boetedoening trok elk een andere kant op. Waar ze stopten bouwden ze een toren. Ze kwamen uit in Holwierde, Onstwedde en Schildwolde. De laatste twee Juffertorens bestaan nog steeds. Je herkent ze aan de gemetselde spits. De kerk staat los van de toren.

— *Hoofdweg 125, 9626 AC Schildwolde*

SINTWILLIBRORDUSKERK

In 1872 ontwerpt architect Pierre J.H. Cuypers, ook bekend van het Rijksmuseum en Centraal Station in Amsterdam, deze hallenkerk in neogotische stijl. De kerk is een van de weinige Cuyperskerken in Noord-Nederland, die nog in vrijwel authentieke staat verkeert. Alleen het orgel ontbreekt. Dat ging verloren nadat de torenspits in de novemberstorm in 1972 in de kerk viel. Het meest in het oog springend is het neogotische altaar met grote voorstellingen in reliëf en erboven tweezijdig beschilderde luiken.

— *Noorderstraat 154, 9611 AP Sappemeer*

JUFFERTOREN & PROTESTANTSE KERK

MONUMENTALE GRAFKERK

Een van de weinige monumentale, protestantse kerken in de provincie is de grafkerk. Henric Piccardt en Anna Rengers, vrouwe van de Fraeylemaborg in Slochteren, bouwden eind 17e eeuw tegen de toren in gotische stijl een nieuwe kerk. Je vindt er nog steeds de voormalige werkkamer van Piccardt. Beide oprichters zijn bijgezet in de grafkelder onder de kerk.

— *Hoofdweg 63, 9617 AB Harkstede*

OVERIGE KERKEN

Hervormde kerk

Kerkstraat 17, 9649
GM Muntendam

Ontmoetingskerk

Noorderstraat 27,
9611 AA Sappemeer

Damkerk

Hoofdstraat 4, 9601
EH Hoogezand

Dorpskerk Kropswolde

Woldweg 115, 9606
PC Kropswolde

Protestantse kerk

Hoofdweg 108, 9621
AN Slochteren

Hervormde kapel

Hoofdweg 37, 9939
PB Tjuchem

Julianakerk

Hoofdweg 44,
9615 AG Kolham

Oude hervormde kerk

Hoofdweg 124, 9628
CS Siddeburen

Protestantse kerk

Oudeweg 68, 9628
CG Siddeburen

Dorpskerk

Graauwedijk 61, 9625
PB Overschild

Hervormde kerk

Westerbroek Oudeweg 75,
9608 PK Westerbroek

BORG WELGELEGEN, LANDHUIS TUSSEN HET BRUINE GOUD

Het had niet veel gescheeld of de statige vijvers van Borg Welgelegen waren gedempt, de tuinen tot landbouwgrond omgeploegd en de sierlijke gevels met de grond gelijk gemaakt. In 1916 was de verwaarloosde veenborg een tijdelijk toevluchtsoord voor Belgische vluchtelingen en genomineerd voor de sloop. Maar een familielid van eerdere bewoners, Cornelis Alexander Star Numan, redde het vroegere familiebezit op het nippertje en blies het nieuw leven in. Dankzij hem kunnen we vandaag de dag wandelen door de siertuinen in de stijl van Franse barok. Even in de schoenen staan van de oude Groninger adel die hier heel wat voetstappen heeft liggen.

Fortuin in veengebied

Jan Cornelis Spiel stichtte de veenborg Welgelegen in 1650. Hij was een van de vele Groningers die fortuin maakte met het ontginnen van het veengebied en het vervolgens winnen van de kostbare brandstof turf. Het 'bruine goud' maakte veel Groningers zeer welvarend in de zeventiende eeuw. De nieuwe rijken lieten al snel tientallen luxe paleisjes in de omgeving bouwen, veenborgen genaamd. Borg Welgelegen is een van de weinig overgebleven veenborgen. De borg zelf is niet te bezoeken, maar de tuin is vrij toegankelijk. In 2021 is de grote Franse barokke siertuin in oude luister hersteld. — *Borg Welgelegen, De Vosholen 60, 9611 TD Sappemeer*

TERUG IN DE TIJD

BORG WELGELEGEN

LANGS DE MOOISTE KERKEN

52KM

NR IN ROUTE.NL: 3198860

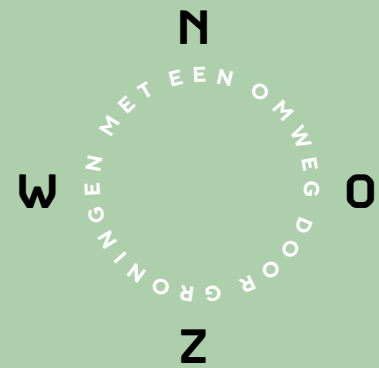
De een noemt ze bakens van stilte, rust en bezinning, de ander roemt de robuuste uitstraling en weer een ander stelt dat ze samen één groot museum zijn. Feit is dat in bijna ieder dorp in Groningen wel een prachtige kerk staat. En niet alleen de kerken zijn befaamd, ook sommige orgels zijn wereldberoemd, zoals het Arp Schnitgerorgel in Noordbroek. Loop als het kan vooral even naar binnen om te genieten van de stilte, de muurschilderingen of exposities. De route van Harkstede naar Schildwolde loopt door natuurgebied 't Roegwold. Hier ervaar je de stilte en ruimte van de natuur.

De Kerkenroute Midden-Groningen volgt grotendeels de fietsknooppunten, maar soms is een ander stukje net even mooier. Hier wijkt de route af:

- Ga in Hoogezand bij knooppunt 31 rechtsaf. Ga bij de rotonde linksaf en sla rechtsaf de Knijpslaan in. Aan het einde sla je linksaf: je rijdt dan langs de Joodse begraafplaats.
- Fiets na knooppunt 8 rechtsaf richting knooppunt 80. Ga vlak hiervoor rechtsaf de Roodharsterslaan op, en ga na de bocht linksaf de Bieleveldslaan op. Ga in Harkstede rechtsaf.

1 Kruiskerk, Noordbroek* 2 Petruskerk, Zuidbroek 3 Koepelkerk, Sappemeer (alleen op afspraak)* 4 Sint Willibrorduskerk, Sappemeer (woe 9.30-12.00 uur, in zomerperiode ook op za 13.30-15.30 uur)* 5 Damkerk, Hoogezand 6 Joodse begraafplaats, Kolham* 7 Julianakerk, Kolham (op zo)* 8 Hervormde kerk, Westerbroek (dagelijks 9.00-19.00 uur, voor bezinning)* 9 Museale grafkerk, Harkstede (2e za van de maand)* 10 Voormalige Hervormde kerk, Schaaphok (tegenwoordig een privéwoning)	11 Juffertoren en Protestantse kerk, Schildwolde 12 Walfriduskerk, Hellum 13 Hervormde kerk, Siddeburen* 14 Protestantse kerk, Siddeburen * Open voor bezichtiging <i>Kijk voor meer informatie over deze kerken op pag. 32-34.</i> STARTPUNTEN Kerk Noordbroek, Van der Valk Zuidbroek, Hotel Faber Hoogezand. PAUZETIPS Van der Valk Zuidbroek, Hotel-Restaurant Faber Hoogezand (ma-vr), Jomilly Kolham, Ecomotion Kolham, Cosis Ons Hertenkamp Harkstede, Bakkerij Aalfs Schildwolde, De Koetsier Siddeburen.

VAREN DOOR DE VEENKOLONIËN

Stap in de kano en beleef de oude veenkoloniale structuren vanaf het water, via een mooie route van het Kieldiep naar het Zuidlaardermeer. Kiel-Windeweer is een langgerekt veenkoloniaal lintdorp en een beschermd dorpsgezicht. Tot 1970 voeren hier schepen met aardappelen en bieten, en nog langer geleden turf en stro. Start je route bij Peddel en zo: eigenaresse Wilma Postma legt je kano of fluisterboot met alle liefde voor je klaar. Met de fluisterboot kun je alleen de korte vaarroute doen, met de kano kun je beide routes varen.

- 1 Onderweg kom je heel wat historische bruggetjes tegen: draaibruggen, houten klapbruggen en 'badden'. Een voorbeeld van een draaibrug is de Siene Praaisdraai. Streektaalmuzikant Johan Raspe schreef er zelfs een liedje over. *In Kiel was 'n vraauw, dai had heur aigen draai, het mens was monument, en haite Siene Praai.*
- 2 Bij het Snikhuus meerde de voormalige veerdienst Kiel-Windeweer en Groningen af, voor een drankje en om even bij te praten. Hoewel de 'snikke' al lang niet meer vaart, is de naam van het pand altijd Snikhuus gebleven.
- 3 Hier zat vroeger de oude smederij (Dorpsstraat 248). Grappig weetje: de smid in dit huis heette Klinkhamer.
- 4 De Amshoff is een kerk uit 1754. Tegenwoordig vind je in de oude pastorie een prachtige B&B en een restaurant met uitzicht op de Engelse landschapstuin (vooraf reserveren). De Amshoff is meerdere keren uitgeroepen tot beste trouwlocatie van het noorden!

- 5 Aan je linkerkant zie je de voormalige dokterswoning (Dorpsstraat 110).
- 6 Bij Nieuwe Compagnie passeer je vlak voor de sluis een oude aardappelzetmeelfabriek uit 1900, De Toekomst. De fabriek ontstond in 1898 als coöperatie van aardappelboeren en biedt nu onderdak aan een vlooiemarkt (vaak op zondag geopend).
- 7 Houd op het Zuidlaardermeer rechts aan voor een welverdiende pitstop bij Paviljoen De Leine. Wie weet kom je onderweg beversporen tegen; let maar eens op de omgeknaagde boompjes. Even verderop bij Meerwijck kun je relaxen en spelen op het strand (leuk voor kids), en voor een lekkere cocktail ga je naar Beachclub Vifero.
- 8 Vaar dezelfde weg over de Hunze terug (2x 10 km), of zet je tocht voort over het Zuidlaardermeer en kano via de meanderende Hunze terug naar Spijkerboor, waar Wilma Postma je komt ophalen. Bij dorpscafé 't Keerpunt

sluit je je dag perfect af. De echte diehards varen vanuit Spijkerboor zelf terug naar Kiel-Windeweer, inclusief 'klunen met de kano'. Let op: met deze uitbreiding ben je de hele dag zoet.

STARTPUNT

Peddel en zo (Pieter Venemakade 213, Kiel-Windeweer).

PAUZETIPS

Paviljoen de Leine, Beachclub Vifero, Café 't Keerpunt, Rustpunt Romala's Home Kiel-Windeweer

BRONNEN

Maarten Reiling, "Van Turfvaart naar Toervaart - Een onderzoek naar identiteit en waardering van de Veenkoloniën"
 Visit Groningen
 Historisch Archief Midden-Groningen
 Wilma Postma (Peddel en zo)
 Sjikr Overal
 Johan Raspe, Siene Praai

20/27KM

NR IN ROUTE.NL: 3202274

DRAAIEND ERFGOED

De molen is niet voor niets ons nationale symbool, het bracht ons onder meer nieuw land en voedsel. Tegenwoordig zetten we de eeuwenoude techniek opnieuw in, nu voor het winnen van duurzame energie. Ook in Groningen speelden de molens een grote rol in de geschiedenis. Het ontpolderen van land, het malen van koren: dankzij de historische molens van Midden-Groningen was er voorspoed. En ze draaien nog altijd door.

“Molens zijn niet weg te denken uit ons landschap. Het is cultureel erfgoed dat je wilt bewaren, en wij zorgen dat dat gebeurt,” vertelt Bert Steenhuizen van Molenstichting Midden- en Oost-Groningen. In Midden-Groningen staan acht molens, van polder- tot korenmolen. De oudste nog bestaande poldermolen van de provincie Groningen staat in Slochteren: de Molen van de Grootte Polder. Samen met buurmolens De Ruiten en de Fraeylemamolen zorgde de molen ervoor dat de polder droog genoeg was om het land te kunnen bewerken.

Klein Kinderdijk

Het lijkt even buiten Slochteren wel klein Kinderdijk met de drie molens op een rij, maar oorspronkelijk waren er rondom Slochteren wel dertig molens te vinden. “Daarom vinden we het ook zo belangrijk om wat er nog staat te behouden,” aldus Steenhuizen. “En dat doe je vooral door de molens te laten draaien. Onze molenaars zijn dan ook zo vaak mogelijk in de molen te vinden.” Vincent Mathlener is zo’n enthousiaste vrijwillig molenaar. “Molens zijn allemaal anders, hebben ieder hun eigen geschiedenis. Ik vertel er altijd graag over en trek bezoekers de hele molen door!” Hij is sinds 2018 molenaar op de Noordermolen in Noordbroek. “Sindsdien ben ik hier niet meer weg te slaan.” De meeste molens draaien in de weekenden, en tijdens de Groninger Molendagen. Neem gerust een kijkje!

SLOCHTEREN, GROOTTE POLDER MOLEN

“ZONDER POLDERMOLENS ZOU NEDERLAND ZOALS WIJ DAT KENNEN NIET EENS BESTAAN!”

KIEL-WINDEWEER

BESCHERMDE DORPSGEZICHTEN

KIEL-WINDEWEER

Acht kilometer, zo lang is beschermd dorpsgezicht Kiel-Windeweer. Kaarsrecht ligt het Kioldiep tussen de lintbebouwing, met imposante boerderijen en arbeiderswoningen. Smalle draaibruggetjes maken het veenkoloniale beeld compleet.

„Als ik toeristen iets zou mogen laten zien, dan zijn dat de dorpen Borgercompagnie, Tripscompagnie en Kiel-Windeweer,” vertelt journalist Louis van Kelckhoven. „Hier zijn de veenkoloniale structuren nog intact. Je ziet de kanalen, de ‘wieken en monden’, waar de turfschepen overheen voeren.” Het dorp ligt aan weerszijden van het Kioldiep, als je langs de ene kant heen fietst en langs de andere kant weer terug heb je telkens een compleet ander uitzicht. Restaurant De Amshoff was een kerk en is nu de meest bekroonde trouwlocatie van Groningen.

Statig Slochteren

Wie vanaf de Fraeylemaborg verder het dorp Slochteren inloopt, passeert het ene prachtige pand na het andere. Ze ademen historie, zoals Het Hoge Huis (Hoofdweg 20) dat vroeger voor rechtspraak werd gebruikt en daarom ook wel het Rechthuis wordt genoemd. Aan het smalle Padje liggen verschillende karakteristieke boerderijen, zoals de statige Geertsemaheerd. Voor een sfeervol ritje kun je vanaf Slochteren de Noordbroeksterweg nemen. Ook deze slingerende, lommerrijke weg hoort bij het beschermd dorpsgezicht van Slochteren. Wil je overnachten in stijl? Bed & Breakfast Het Ontvangershuis is gelegen in een historische entourage naast de Fraeylemaborg.

NOORDERMOLEN

De achtkante grondzeiler uit 1805 bemaalde de Noordermolenkolonie. Vanaf 1880 nam een stoomgemaal het westelijk deel van deze polder over en in 1959 werd de molen buiten gebruik gesteld. Bij een grote restauratie in 2004 en 2005 zijn onder andere het achtkant en de kap hersteld.

– Hamrik 2, 9635 VC Noordbroek

NOORDSTAR

Sinds 1849 staat in Noordbroek een achtkante koren- en pelmolen. Vanuit het dorp is de vrij kleine Noordstar slecht zichtbaar, hoewel de stellingmolen vrij staat aan de rand van de bebouwing. Op de stellingzolder liggen twee stel maalstenen en een pelsteen.

– Molenlaan 3, 9635 TB Noordbroek

FRAEYLEMAMOLEN

Meneersmeulen of Lutje Meulen. Zo wordt de Fraeylemamolen uit 1786 ook wel genoemd. Alledrie de namen verwijzen naar de opdrachtgever, de borgheer van Slochteren. In 1969 brak tijdens een zware storm de gietijzeren bovenas. Na herstel kon de molen in 1974 weer gaan malen.

– Groenedijk 2A, 9621 TL Slochteren

MOLEN VAN DE GROOTE POLDER

De oudste nog bestaande poldermolen van de provincie Groningen staat in Slochteren. Molen van de Grootte Polder is een achtkante grondzeiler. De molen dankt haar naam aan de polder die zij bemaalde tot de ruilverkaveling het als maalwerktuig overbodig maakte.

– Groenedijk 22A, 9621 TL Slochteren

MOLEN DE RUITEN EN BAKKERS MEULENTJE

De Ruiten is een achtkante poldermolen. In 1935 werd deze grondzeiler gebouwd op de plek van twee eerder gebouwde en afgebrande molens, uit 1786 en 1934. Ook de huidige molen heeft een roerig bestaan. Zo zorgde een zware storm in 1972 voor ernstige schade en leidde ruilverkaveling en een dichtgroeidend landschap tot onwerkbaarheden. Sinds 2021 verzet de vijzel weer water.

Veel kleiner is Bakkers Meulentje. Deze weidepoldermolen uit 1960 stond oorspronkelijk in Harkstede, in het land tegenover de boerderij van de familie Bakker. In 2007 werd hij weer opgebouwd naast Molen De Ruiten.

– Groenedijk 28A 9621 TL Slochteren

ENTREPRISE

In Kolham staat de grootste molen in de provincie, met een vlucht van 24,40 meter. De achtkante stellingmolen Entrepriise brandde in 2000 af. Alleen de gemetselde stenen onderbouw bleef bewaard en vormt het fundament van de in 2010 herbouwde korenmolen. Enkele onderdelen zijn hergebruikt, zoals twee zwartgeblakerde veldkruisen. Onderin de molen zit het winkeltje en Rustpunt Jomilly.

– Hoofdweg 90, 9615 AD Kolham

DE HOOP - MULDER POT

Ruim twintig jaar leefde grondzeiler De Hoop op nadat brand de voorganger in 1921 verwoestte. Voor de herbouw van de achtkante korenmolen zijn onderdelen van de gelijknamige oliemolen uit Vierverlaten gebruikt. Na 1945 raakte de molen buiten gebruik en in 1975 was het in zeer slechte staat. Inmiddels is het onderdeel van ambachtelijk molenbedrijf Mulder Pot en zijn in de molenwinkel zelfgemalen meel(mixen) te krijgen.

– Woldweg 70, 9606 PG Kropswolde

STEL'S MEULEN

Midden in het dorp, bij de kruising naar Lageland, Meerstad en Scharmer, staat de achtkante koren- en pelmolen Stel's Meulen. De stellingmolen uit 1851 heeft een steenzolder die tegelijkertijd stellingzolder is.

– Hamweg 2A, 9617 AS Harkstede

WINDLUST

Sinds 1859 staat de Windlust in het centrum van Overschild. Deze kleine achtkante korenmolen is gebouwd met materiaal van een poldermolen uit Steendam. De molen maalt nog steeds granen tot diervoeder. In het bijbehorende motorhuis staat een Bronsmotor uit 1930, waardoor het mogelijk is machinaal te malen.

– Kanaalweg 2, 9625 PG Overschild

OVERIGE MOLENS

– De molen van de Smitspolder
Scharmer Ae westzijde,
Kolham

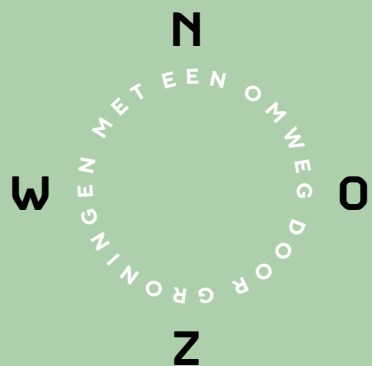
– Poldermolen De Putter
Westerbroekstermaderpolder,
Foxhol

– Poldermolen Kikkoman
Leinewijk bij het Zuidlaardermeer,
Kropswolde

– Poldermolen Koetze Tibbe
Kropswolderbuitenpolder,
Kropswolde

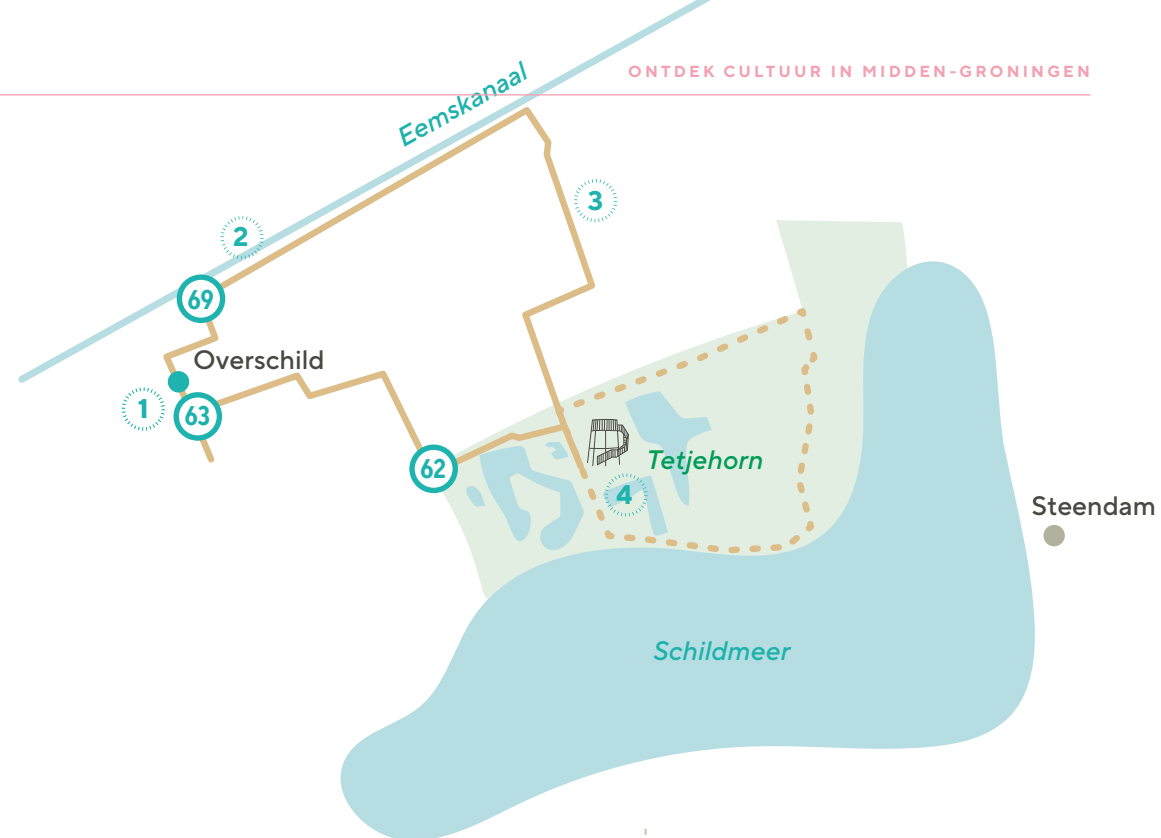
Noordermolen

10KM

NR IN ROUTE.NL: 3189245

OMMETJE WINDLUST

In Groningen vind je talloze ommetjes: mooie wandelingen vanuit een dorp. In Overschild start het Ommetje Windlust, gemaakt door Molenstichting Midden- en Oost-Groningen. Naast het beheer en behoud van de molens ontwikkelt de stichting verschillende ommetjes met de molens als middelpunt. Je kunt deze routes zelf lopen, maar je kunt je ook aanmelden om de tocht met een gids te volgen, die je van alles kan vertellen over de molens en de omgeving. Het Ommetje Windlust brengt je langs molen Windlust in Overschild en natuurgebied Tetjehorn.

1

De Windlust in het centrum van Overschild is een kleine korenmolen, gebouwd in 1859 van tweedehands materiaal en verhoogd tot stellingmolen in 1911. De molen heeft altijd boerengemaal verricht en maalt nog steeds granen voor voer voor dieren. In het bijbehorende motorhuisje uit 1915 staat sinds 2021 weer een Bronsmotor, zodat er machinaal gemaald kan worden. Molen De Windlust is doorgaans iedere vrijdagmiddag te bezoeken.

2

Het Eemskanaal verbindt de stad Groningen met Delfzijl. Aan de overkant ligt natuurgebied Hoeksmeer. Dit gebied is een walhalla voor weide-, water- en moerasvogels. Onder andere de kievit, grutto en tureluur komen hier voor. Tijdens de vogeltrek rusten er veel eenden en ganzen in het gebied.

3

De Graauwedijk is al heel oud en werd vroeger gebruikt door de inwoners van klooster Wittewierum (nu aan de

4

overkant van het kanaal) als ze op weg gingen naar de Woldstreek.

Aan het Schildmeer ligt natuurgebied Tetjehorn, het meest noordelijke deelgebied van 't Roegwold. Vanaf de uitkijktoren heb je een prachtig uitzicht over dit grootste rietmoeras van Groningen. In het gebied leven heel veel vogels, waaronder de roerdomp, het baardmannetje en de porseleinhoen. Je kunt het ommetje uitbreiden met de paarse paaltjesroute van Staatsbosbeheer (stippellijn, 4,3 km).

Voor meer leuke ommetjes en tochten met een gids ga je naar de website van MSMOG. Hier vind je ook een uitgebreide fietsroute langs de diverse molens in het gebied van MSMOG. Heb je in Overschild veel bouwactiviteiten gezien? Dat kan kloppen. Bijna nergens moet zoveel versterkt of herbouwd worden door de aardbevingen als hier.

STARTPUNTEN

Dorpshuis de Pompel (Meerweg 16, Overschild) of parkeerplaats Tetjehorn.

ODE AAN DE MOLEN

47KM

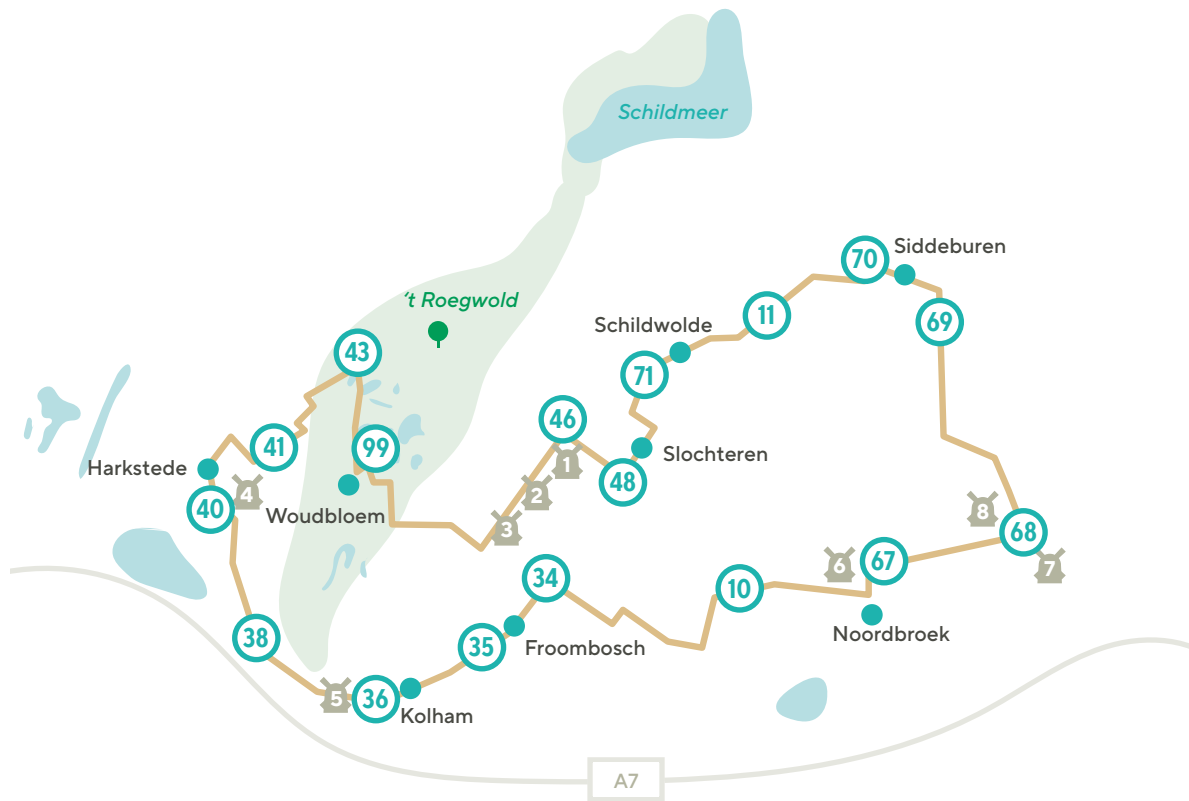
NR IN ROUTE.NL: 3189942

Nederland en molens: ze horen bij elkaar. Deze route komt langs acht mooie molens in Midden-Groningen. Even buiten Slochteren lijkt het wel klein Kinderdijk! Aan de Groenedijk staan drie poldermolens vlak bij elkaar, bedoeld om het land droog te malen. Daarna gaat de tocht via natuurgebied 't Roegwold naar Harkstede. Onder in de molen van Kolham wacht een verrassing: het gezellige retrowinkeltje Jomilly, met woonaccessoires, speelgoed én een Rustpunt. In Noordbroek staan twee molens, en ook de kerk is door de muur- en plafondschilderingen een bezoekje waard.

Deze route volgt grotendeels de fietsknooppunten, maar soms is een ander stukje net even mooier. Hier wijkt de route af:

- Ga bij molen De Ruiten rechtsaf de Kooiweg op, en neem aan het einde het fietspad rechtsaf richting Woudbloem.
- Ga na knooppunt 41 rechtsaf het bruggetje over, bij einde fietspad linksaf de Hamweg volgen.
- Ga vlak voor knooppunt 14 linksaf de Dwangsweg op, aan het einde rechts naar knooppunt 10.

- 1 De Fraylemamolen werd in 1786 gebouwd voor de bemaling van de Grootte Oosterpolder.
- 2 De Molen van de Grootte polder is de oudste poldermolen van Groningen.
- 3 Molen De Ruiten is een grondzeiler met een werkende vijzel.
- 4 Stel's Meulen in Harkstede is een koren- en pelmolen.
- 5 Molen de Entreprijs in Kolham is de grootste molen in onze provincie.
- 6 In Noordbroek staat De Noordstar, een achtkante pel- en korenmolen.
- 7 Poldermolen de Westerse Molen in Nieuw Scheemda is onlangs gerestaureerd.

- 8 Poldermolen De Noordermolen in Noordbroek draait ieder weekend.

Kijk voor meer informatie over deze molens op pag. 41-42.

STARTPUNTEN

Haventje van Slochteren, de Fraylemaborg in Slochteren, parkeerplaats achter kerk in Noordbroek.

PAUZETIPS

Gasterij De Driesprong Slochteren, Restaurant De Boerderij Fraylemaborg Slochteren, Grill-Restaurant De Stenen Boog Slochteren, Pannenkoekenschip De Volharding Slochteren, Cosis Ons Hertenkamp Harkstede, Ecomotion Kolham, Jomilly Kolham.

ONTDEK JE PASSIE

Muziek en theater beleef je op zijn best als je er live naar kunt kijken. En dat kan in de twee theaters die Midden-Groningen rijk is! Het Kielzog Theater in Hoogezand brengt bekende Nederlandse acts maar ook veel muziek van Groningse bodem, van Jan Henk de Groot tot de NNO kamerconcerten. Zoek je een wat intiemer theater, bezoek dan BC47 in Borgercompagnie. Zelf meedoen kan hier ook. Ga je liever buiten creatief aan de slag, dan is Kultuureiland jouw plek. Alle ruimte voor jezelf!

VOOR MEER INFO KIJK OP
WWW.ONTDEKMIDDENGRONINGEN.NL

LICHT UIT, SPOT AAN!

KIELZOG THEATER

Het doek gaat open, je zakt behaaglijk weg in je stoel en voor je ogen ontrolt zich een nieuwe wereld: het theater! Of je nou van serieuze toneelstukken houdt, met je kinderen naar een familievoorstelling wilt of gewoon een avondje wilt lachen, je kunt heel goed in Midden-Groningen terecht. Het grootste theater is natuurlijk het Kielzog in Hoogezand.

„Naar het theater gaan betekent bij ons echt een avondje uit. Bij binnenkomst krijg je koffie, en daarna wacht je in de zaal gespannen op wat komen gaat. Een live-uitvoering van een theaterstuk of een muziekvoorstelling heeft iets magisch!” Theaterdirecteur en programmeur van Kielzog Ids Dijkstra houdt van ‘zijn’ theater. „Ik denk dat wij het theater zijn met het meest diverse programma. Je vindt hier alle genres en we zijn niet bang om ‘plat vermaak’ te programmeren naast het serieuzere werk. Dus kijk je de ene dag naar stand-up comedy of een concert van Mooi Wark, en is er de volgende dag een moderne dansvoorstelling.” Het Gronings neemt een grote plaats in bij Kielzog. „Zes keer per jaar kun je naar de Aigenhaimers waar zanger Jan Henk de Groot andere streektaal singer-songwriters ontmoet. En samen met de bibliotheek en het Centrum voor Groninger Taal en Cultuur hebben we een nieuw festival opgezet: GRN. Wie houdt van Groningen óf het Gronings kan niet om dit festival heen.
— Kielzog Theater, Gorecht Oost
157, 9603 AE Hoogezand

KIELZOG THEATER

50

THEATER IN
EEN BOERENSCHUUR

KNUTSELEN EN RAVOTTEN IN DE NATUUR

Vol enthousiasme runt Peter Molter in Borgercompagnie een kleinschalig theater en cultuurwerkplaats waar creativiteit volop de ruimte krijgt. Daardoor is er genoeg te doen in dit mooie lintdorp.

Vol enthousiasme runt Peter Molter in Borgercompagnie een kleinschalig theater en cultuurwerkplaats waar creativiteit volop de ruimte krijgt. Daardoor is er genoeg te doen in dit mooie lintdorp. „Bij ons kom je unieke concerten en voorstellingen tegen. Allemaal gemaakt door lokaal of regionaal talent, dat je waarschijnlijk nooit of pas later in de schouwburg zult zien,” vertelt Peter Molter van Stichting Met Meer Cultuur & Cultuurwerkplaats BC47. „We hebben voorstellingen van theaterploegen uit het Noorden en elders vandaan, en muziekvoorstellingen; van blues tot singer-songwriter. En niet onbelangrijk: onze voorstellingen zijn heel betaalbaar.” Bij MMC kun je ook zelf creatief aan de slag. Er zijn cursussen schilderen, gitaar en piano tot theater, staalkunst en meer. Ook wordt ieder jaar een eigen muziektheaterproductie opgevoerd, dat in de loop der jaren is uitgegroeid tot een heel spektakel. Molter: „Het principe bij MMC is: heb je een idee, dan gaan wij met jou aan de slag om er wat moois van te maken.”
— Met Meer Cultuur & Cultuurwerkplaats BC47, Borgercompagnie 47, 9632 TC Borgercompagnie

Kultuureiland Damsterplas is een fantastisch grote plek middenin de natuur waar je naar hartenlust kunt rennen, vliegen en knutselen. „Kinderen kunnen alle kanten op, dat maakt het zo heerlijk om hier te zijn! Je zit midden tussen heel veel bloeiende bloemen en kruiden, en we organiseren vaak activiteiten,” vertelt Henske Teunissen van Kultuureiland enthousiast. „In de zomer zijn er workshops speksteen bewerken voor kinderen of pottenbakken voor volwassenen. In de herfst kan er geknutseld worden met pompoenen of kastanjes. Natuurlijke materialen zijn altijd het uitgangspunt. Ook leuk: ietsje verderop vind je Kaap Steendam, waar je naast lekker eten ook regelmatig kunt genieten van live muziek.
— Kultuureiland Damsterplas, Damsterweg tussen Steendam en Siddeburen

CULTUURWERKPLAATS BC47

51

COLOFON

© maart 2022

Dit magazine is uitgebracht door Marketing Midden-Groningen met dank aan Nationaal Programma Groningen en de gemeente Midden-Groningen.
www.ontdekmiddengroningen.nl
www.visitgroningen.nl/midden-groningen

VORMGEVING

Team Merk Groningen
Ontwerp: Studio Anne-Marijn
Routekaarten: MAKI
DTP: Huub Blekkenhorst

DRUK

MarneVeenstra

FOTOGRAFIE

Stella Dekker - cover, p. 2, 4, 5, 12, 14, 15, 16, 17, 22, 24, 25, 30, 43, 46, 51, 52
Wilco van der Laan - p. 7, 10, 29, 36, 38, 40, 46, 50
Emily Rosalia - p. 23, 48
Reyer Boxem - p. 18
Marleen Godlieb - p. 19, 24, 33
Collin Holleman - p. 34
Bas Meelker - p. 41
Historisch Archief Midden-Groningen - p. 20
Groninger Archieven - p. 6, 8, 10, 20, 35
Veenkoloniaal Museum - p. 10
Salome de Vries-Wildeman - p. 35, 44
Kerkfotografie.nl - p. 36

TEKST

Ontdek Midden-Groningen
i.s.m. Esther Walstra

VERANTWOORDING

Alle gegevens zijn met grote zorgvuldigheid verzameld en verwerkt. Ontdek Midden-Groningen kan echter niet aansprakelijk gesteld worden voor eventuele onjuistheden.

MAGAZINE UIT?
DAN WEET JE HET
NU ZEKER.

ONTDEK JE PASSIE IN MIDDEN-GRONINGEN

ER GAAT NIETS BOVEN

MIDDEN-GRONINGEN

VOOR MEER INFO KJK OP WWW.ONTDEKMIDDENGRONINGEN.NL
OF OP WWW.VISITGRONINGEN.NL/MIDDEN-GRONINGEN